

V Pomurju knjižnice nimajo takih tradicij kot v drugih slovenskih pokrajinah. Zaradi specifičnih gospodarskopoličnih in kulturnih pogojev se ločijo razmere že v Prekmurju in Prlekiji. Medtem ko se v Ljutomeru že 1867 pripravljajo za ustanovitev slovenske čitalnice, ustanavljajo sčasoma v Prekmurju madžarska kazina, kamor imajo dostop do knjig samo Madžari. Slovenski živelj pa pride do slovenskih nabožnih knjig od Temlinovega Katekizmuša do knjig Štefana in Mikloša Küzmiča, abecednikov, sanjskih knjig, koledarjev in izdaj Mohorjeve družbe. Časnik *Muraszombat és Vidéke* (= *MéV* — Murska Sobota in okolica) je izhajal v začetku od 1884 dvojezično: madžarsko in slovensko, po letu 1889 pa samo v madžarščini s pojasnilom, da je treba prekmursko ljudstvo naučiti madžarsko.¹

Prekmurje je do leta 1919 spadalo pod Madžarsko, predel okrog Murske Sobote k *Vas megye* — Železni županiji, del okrog Lendave pa k Zalski županiji. Kljub večini Slovencev v Murski Soboti in okolici sploh (po madžarskem ljudskem štetju iz leta 1890 je imela Murska Sobota 1321 Slovencev, 539 Madžarov, 254 Nemcev, 1 Slovaka, 5 Hrvatov in 14 drugih),² je moral soboški časnik izhajati v madžarščini.

V tem sestavku dajemo pregled knjižnic v Pomurju na področju občin Murska Sobota, Lendava, Gornja Radgona in Ljutomer: 1. do leta 1919, 2. med obema vojnama, 3. v letih 1945—1964 in 4. perspektive za razvoj knjižnic.

I

V Železni županiji je bila znana prva knjižnica v Szombathelyju iz leta 1833 Szt. Ferenczrendiek könyvtára — knjižnica reda sv. Frančiška, ki je imela leta 1898 že 2118 zvezkov.³ V Prekmurju ni bilo samostanov, kjer bi se ohranile knjižnice. Znane pa so knjižnice, po gradovih prekmurskih grofov, ki so imele največ nemških in francoskih knjig. Tako beltinska graščinska knjižnica grofov Zichy, knjižnica rakičanskih grofov Batthány in grofov Széchy pri Gradu, ki jo je po letu 1920 prevzel soboški župan Hartner in so jo po letu 1945 že nepopolno odpeljali v Ljubljano v republiški zbirni center. Najpomembnejša v Prekmurju pa je bila knjižnica grofa Szápáryja v Murski Soboti. Med rokopisi in listinami v latinščini, madžarščini in prekmurščini je hranila knjižnica tudi dve inkunabuli;⁴ žal sled za njima izgine po razprodaji Szápáryjeve zapuščine leta 1935. Ugibanja bi vodila v Budimpešto ali v Zagreb. Nekaj nepomembnih knjig in več listin iz Szápáryjeve knjižnice sta zbrala Pokrajinski muzej in Študijska knjižnica v Murski Soboti.

Leta 1875 je dobila Murska Sobota kazino,⁵ vendar ni znano, ali je bila zraven tudi čitalnica. Člankar Gy. Dolinay piše v MÉV 1890, da bi bilo treba ustanoviti ljudske knjižnice, saj na Madžarskem od 16 milijonov bere le 1 milijon prebivalcev.⁶ Vendar od leta 1899 ustanovljajo v Murski Soboti le društvene knjižnice. Tako je najprej društvo a Vasvármegyei kulturegyesület, Prosvetno društvo v Železni županiji v Murski Soboti, imelo knjižnico, ki sta jo vodila János Horváth in Kelemen Kárpáti.⁷ V društvene knjižnice so smeli zahajati le člani društva in to so bili večinoma Madžari in nekaj domačinov, ki so doma govorili madžarsko. Okrog 1906 sta bili odprti potujoča knjižnica A Dunánatulí közművelődési Egyesület könyvtára (knjižnica Dunantulskega prosvetnega društva) v Szombathelyju in Gazdakör könyvtára (knjižnica kmečkega društva) v Murski Soboti tedensko eno uro.⁸ Na novo je zaživel tudi soboški kazino, ki je imel svojo knjižnico vse do 1919. Knjižničarji so bili: György Imre, dr. Lajos Sömen, Antal Tiborc; med njimi je bil samo Sömen domačin.⁹ Statistika pravi, da je med 1074 knjižnicami na Madžarskem leta 1911 zabeležena pod št. 678 Murska Sobota A DKE Népkönyvtára (ljudska knjižnica prosvetnega društva Dunantulskega v Železni županiji). Knjižnico je podpiralo društvo Vendvidéki Magyar Egyesület (Prekmursko madžarsko društvo) s 50 kronami letno. Leta 1911 je imela knjižnica 331 zvezkov, izposodila je 377 zvezkov, od tega 350 zvezkov leposlovja.¹⁰ Čeprav je MÉV priobčila beležko, da bi bilo treba ustanoviti tudi javno knjižnico, je Prekmurje dobilo spet društveno knjižnico Polgári kör, Meščanskega kluba, ki je izposojala knjige celo do 1929.¹¹

Lendava je ustanovila leta 1871 meščansko bralno društvo — Helybeli polgári olvasóegylet — z bogato knjižnico, ki je imela vsa odličnejša dela madžarskih pisateljev. Prejemala je 10 različnih časopisov. Prostore je imela v hotelu Kroni.¹² Čitalniški klubi (olvasókör) so bili v Lentíbi 1899, obrtniški bralni krožek (iparos olvasókör) v Lendavi 1902,¹³ in v Dobrovniku leta 1912.¹⁴ Izposojevalnico knjig je odprl leta 1900 v svoji knjigarni Ernest Balkányi v Lendavi.¹⁵ Koliko zvezkov so imele lendavske knjižnice, nam ni znano, ker madžarska statistika iz leta 1911 in 1912, kjer beleži soboško knjižnico DKE, Lendave sploh ne omenja.

V ljutomerski čitalnici so izposojali slovenske knjige in Slovenski narod, Novice, Slovenskega gospodarja, Danico, kasneje Ljubljanski zvon, Dom in svet, Domovino, Učiteljskega tovariša idr. Med prvo svetovno vojno so bile knjige shranjene v trgovskem skladišču pri Sršenovih. Po letu 1918 se je čitalnica preimenovala v Ljudsko knjižnico, ki je izposojala knjige vsako nedeljo dopoldne. Ponje so prihajali tudi iz okolice Ljutomera, Vidma ob Ščavnici, Radenec, Veržeja, Razkrižja, Svetinja, Lukavec in Štrigove.¹⁶

II

Leta 1920 so odprli prvo slovensko čitalnico v Murski Soboti. Ohranjena je izkaznica iz te dobe z napisom NARODNA ČITALNICA V MURSKI SOBOTI, Prekmurje. Prirejala je predavanja, tečaje ipd.¹⁷ Prostore je imela v hotelu Dobray. Ves inventar Narodne čitalnice je 1923 prevzela knjižnica Sokolskega društva.¹⁸ Dostopna je bila samo članom Sokola in je izposojala tedensko enkrat dve uri. Nudila je vpogled v seznam knjig Šentjakobske knjižnice v Ljubljani (leta 1935).²¹ Beltinska sokolska knjižnica, ki je imela preko 250 zvezkov, je bila odprta dvakrat tedensko.

Leta 1924 so ustanovili v Murski Soboti podružnico Jugoslovenske maticе. Njeni člani so ugotovili, da prekmurskemu ljudstvu manjka slovenskih knjig, in so sklenili, da ustanovijo potujoče knjižnice. Najprej so ustanovili 8 potujočih knjižnic v Dobrovniku, Kobilju, Križevcih, Bodoncih, Markovcih, Vidoncih, Gerlincih in v Vel. Dolencih. Knjižničarji so bili šolski upravitelji, ki so »sestavili knjižnične kataloge in vodili izposojevalni zapisnik«. Od 1925—1927 je Jugoslovenska matica nabavila spet okrog 400 knjig in ustanovila še 8 potujočih knjižnic v Kuzmi, Cankovi, Krogu, Fokovcih, Gederovcih, Puconcih, Gor. Petrovcih in v Serdici. V letih 1928—1930 se je z dovoljenjem predsednika Goljevščka ustanovilo še nadaljnjih 10 potujočih knjižnic v Andrejcih, Martjancih, Trdkovi, Strukovcih, Kupšincih, Pertoči, Gor. Slavečih, Kruplivniku, Šalovcih in Pečarovcih. Tako je bilo v okraju Murska Sobota 26 potujočih knjižnic, vsaka s 30 do 60 knjigami, skupaj 1200 zvezkov.

Junija leta 1929 je Javna borza dela v Soboti kot ekspozitura Javne borze dela v Ljubljani »kúpila za ednok 37 knjig pripovedne vsebine ... med njimi tudi ‚Nemščino brez učitelja‘ ... namenjeno našomi sezonskomi delavstvu, ki odhaja v vekši skupini na delo v Nemčijo i Francijo.«²² Knjige so morali delavci vrniti ob vrnitvi s sezonskega dela.

Leta 1932 so objavili visokošolci v Novinah, da zbirajo »knjige v našem narečju«. Knjižnica je bila v Črensovcih v »Našem domu«, v njej pa okoli 200 knjig, med njimi najstarejša knjiga iz leta 1790, M. Küzmičev Abecednik.²³ Te knjige naj bi kasneje prišle pod streho Prekmurskega muzejskega društva; knjižničar je bil Ivan Zelko. Vmes je bilo nekaj dragocenih prekmurskih zvezkov, žal so ob okupaciji knjige deloma raznesli soboški madžarski profesorji iz gimnazije (Bálint in Kádár, po op. B. Horvata). Po naročilu prosvetne ekspoziture madžarske uprave v Soboti je bil varuh prekmurske muzejske zbirke rojak dr. Avgust Pavel iz Szombathelyja, h kateri je priključil še omenjeno okrnjeno Zelkovo knjižno zbirko iz Črenovec. Vse skupaj je zavaroval v tedanji osnovni šoli v Soboti. Prosvetna ekspozitura je najprej hotela vse odpeljati v Szombathely, a po Pavlovi zaslugi so opustili to misel.²⁴

Škoda, da so se do ustanovitve študijske knjižnice izgubile nekatere prekmurske raritete.

Katoliško akademsko društvo Zavednost je imelo leta 1932 manjšo knjižnico.²⁵

Na 8. odborovi seji Kluba prekmurskih akademikov (KPA) dne 20. novembra 1935 je predlagal Rudi Čačinovič, takratni visokošolec, naj bi klub KPA ustanovil potujočo knjižnico z namenom, da bi knjige izposojali raznim društvom in drugim pravnim osebam v Prekmurju. V ta namen naj bi se ustanovil odsek za knjižnico, ki naj napravi načrt, izdelava pravilnik, izvede nabiralno akcijo in potem vodi bodočo knjižnico. Predlog je bil soglasno sprejet. V odsek za knjižnico so bili imenovani: Sapač, Škrlak, Kranjec in Čačinovič kot načelnik propagandnega krožka. Ze decembra 1935 je krožek za potujočo knjižnico izdelal poslovnik in formuliral prošnje za knjigarne, založbe idr. V novi odbor za potujočo knjižnico so bili izvoljeni: Tivadar, Zver, Sapač in Podlessek. Na 25 intervencij KPA so dobili povsod obljubljenе knjige. Slovenska matica je npr. poklonila 800 knjig. Knjige so iz Ljubljane v Soboto nosili visokošolci, ko so prihajali domov v Prekmurje. Tudi iz Maribora je dobil KPA obvestilo, da so zbrali za knjižnico okrog 300 knjig.²⁶ Maja 1936 je KPA predlagal v zadevi knjižnice: 1) akademijo v Soboti v korist potujoče knjižnice, 2) apel za javnost v slovenskem časopisju in 3) obdaritev najboljših učencev osnovnih šol s knjigami.

KPA so napadali, češ da so bile med izposojenimi knjigami tudi »Pesmi o zlatolaskah« Pavla Golie. Novine so pisale, da je KPA marksističen klub. Zato je KPA odgovoril med drugim: »... Novine so poleg Slomškovih knjig zasledile v neki knjigi pesmico ‚o nočni vlačugi‘ ... Klubove knjižnice še niso nameščene. Klub je koncem minulega šolskega leta na vsaki osnovni šoli v Slovenski krajini (ki jih je okrog 80) obdaroval nekaj učencev s slovenskimi knjigami. Nemogoče je bilo, da bi knjižničar v kratkem času, ki nam je bil na razpolago, temeljito pregledal cca 400 knjig. Namen klubovih knjižnic pa je v nacionalnem pogledu zavarovati prekmursko ljudstvo pred tujimi vplivi in ga pritegniti v slovensko kulturno občestvo. Napako, ki jo bo z ozirom na ta cilj kazala knjižnica v prvih letih, bomo postopoma odstranjevali. Na ‚Novine‘, ki trdijo, da so primerne le Slomškove knjige, se seveda ne bomo ozirali. Slomšekovo knjižno delo je le majhen del tega, kar se danes imenuje slovenska kultura. Seveda pa lahko ‚Novine‘ kljub temu nadzirajo klubove knjižnice in vse nedostatke javljajo nam ali oblastvu.«²⁷

Po posredovanju soboške podružnice ZZD je Delavska zbornica v Ljubljani odprla 1940 knjižnico tudi v Murski Soboti. Knjižnica je bila javna in je bila vsem na voljo. Prostore je imela v Delavskem domu

v združni pisarni. Odprta je bila tedensko dvakrat dve uri. Delavska knjižnica ali Knjižnica delavske zbornice v Murski Soboti je imela veliko izbiro knjig, okrog 1000 zvezkov. Izposojnina je bila najprej 50 par, kasneje pa 1 dinar.²⁸

Konec leta 1940 postane sokolska knjižnica v Murski Soboti Ljudska knjižnica Sokolskega društva v Murski Soboti. Imela je poleg slovenskega leposlovnega še slovenski mladinski in poučni oddelek, srbohrvatski in nemški oddelek. Knjižnica je bila dostopna vsemu prebivalstvu, ne le Sokolom. Izposoja je bila vsako nedeljo dopoldne od 11. do 12. ure v Sokolskem domu.²⁹ Sokolske knjižnice so bile še v Radencih, Cankovi, pri Gradu, v Pečarovcih, Strukovcih in Gederovcih.³⁰

Treba je poudariti, kakor je pisal Rudi Čačinovič leta 1940, »da Soboti ni razpolagala v stari Jugoslaviji z zadostno in sodobnim prilikam odgovarjajočo javno knjižnico. Sicer so poslovale v Soboti tri več ali manj javne knjižnice: sokolska, prosvetna in novoustanovljena knjižnična podružnica Delavske zbornice v Ljubljani, vse tri pa so razpolagale samo z nekaj tisoč knjigami ... vsem trem je manjkalo sodobne literature, kar je v največji meri občutilo soboško dijaštvo. Očitno je bilo, da je ob takem stanju tudi pri širšem občinstvu upadlo zanimanje za knjigo in so vse tri knjižnice le životarile.«³¹

V ostalem Pomurju pa je bilo stanje takole: Ljutomerski okraj je imel javne knjižnice v Apačih, Stogovcih, Cezanjevcih, Vučji vasi, Bučkovcih, Negovi, Čitalnico v Ljutomeru, bralno društvo v Veržeju, v Vidmu, Križevcih in Stari cesti. Soboški okraj je imel javne knjižnice v Kruplivniku, Kuzmi, G. Petrovcih, Bakovcih, Krogu, Sv. Juriju, Markovcih, Šalovcih, Vel. Dolencih in Tešanovcih, potujočo knjižnico v Bodoncih in Fokovcih, čitalnico v Križevcih, v Pertoči pa knjižnico Jugoslovenske matice. Lendavski okraj je imel knjižnice v Bratoncih, Dokležovju, Filovcih, Bogojini, Črensovcih, Dol. Bistrici, Mostju, Lendavi, Turnišču, Narodno knjižnico v Melincih in Mali Polani in Knjižnico Gasilskega društva v Gančanih. Vendar so bile te knjižnice zelo majhne, imele so največ 300 zvezkov.³²

Omenjam tudi knjižnice na osnovnih in srednjih šolah. Učiteljska knjižnica na osnovni šoli v Murski Soboti je imela leta 1941 400 zvezkov, Jugoslovansko učiteljsko združenje v Murski Soboti, ki je bilo ustanovljeno 1936, je imelo 700 zvezkov, med njimi 350 prekmurskih tiskov.³³ Učiteljska knjižnica na Državni realni gimnaziji Kneza Koclja v Murski Soboti je imela 1938 828 zvezkov, učiteljska na Trgovski šoli 65 zvezkov. Omeniti bi bilo treba morda še učiteljsko knjižnico Kmetijske šole v Rakičanu, ki je imela okrog 1000 zvezkov.³⁴

V ostalih krajih v Prekmurju, so pisale Novine 1938, »so povsod primerne in lepe učiteljske in šolarske knjižnice, na 44 šolah (v okraju

M. Sobota) pa je tudi javna ljudska knjižnica s primernim številom knjig, ker prebivalstvo rado čita.«³⁵

Dijaška knjižnica na Trgovski šoli v Murski Soboti je imela 1940 126 zvezkov,³⁶ Dijaška knjižnica na Državni realni gimnaziji Kneza Koclja leta 1939 1698 zvezkov,³⁷ šolarska knjižnica na osnovni šoli v Murski Soboti okrog 450 zvezkov; na vaških šolah pa okrog 300 zvezkov.³⁸

Pomurje so zasedli Nemci 6. aprila 1941, vendar so Prekmurje priključili k Madžarski že 16. aprila 1941. Slovenske knjižnice v Pomurju je uničil okupator. Vse slovenske knjige, tudi iz srednjih in ljudskih šol in zemljevide, so predelali ali zažgali. Madžari so se zavedali, da je osnova za pomadžarjevanje ustanavljanje knjižnic. Časnik Muraszombat és Vidéke je zapisal, da dobe kraji Bogojina, Beltinci, Črensovci, Dolnja Bistrica, Lipa, Srednja Bistrica, Gomilice, Gančani, Dokležovje in Hotiza ljudske knjižnice, ker ljudje že komaj čakajo madžarskih knjig.³⁹ Med okupacijo se je spet poudarjalo, da so Prekmurci Vendi, to je madžarsko čuteči Prekmurci, prekmursko govoreči Madžari.⁴⁰ Kakor so Madžari nadaljevali z izdajanjem Muraszombat és Vidéke s 35. letnikom, kakor da ne bi bilo Jugoslavije 1919—1941, tako so tudi nadaljevali s kazini. V Lendavi so v začetku 1942 odprli kazino s knjižnico.⁴¹

Februarja 1942 je predlagal soboški župan Nandor Hartner, naj se ustvari v kazinu knjižnica in da naj vsak član kazina daruje tri madžarske knjige.⁴² Leto 1942 so šteli za 64. leto obstoja soboškega kazina. Ob tem je soboška hranilnica podarila simbolično število 64 zvezkov knjižnici. Prostore je imela spet v hotelu Krona. Knjižničar je bil dr. László Džuban. Odprta je bila tedensko enkrat dve uri.⁴³ Tudi Polgári kör — Meščanski krog — je ponovno začel z delom leta 1943.⁴⁵ VMKE — Prekmurkomadžarsko prosvetno društvo v Murski Soboti je ves čas okupacije nadaljevalo z raznarodovalnim delom, saj je na svoji seji marca 1943 sklenilo, da se v šolah uporablja samo madžarski jezik, češ saj so se ljudje že naučili ali še žele naučiti madžarsko.⁴⁴ Zanimivo je, da je dr. Avgust Pavel predložil vendsko slovnico za pouk vendščine, pa se je društvu VMKE zdela preveč slovenska, najbrž je zahteval tudi slovenski črkopis. Člani društva so zagovarjali odklonitev slovnice s tem, da se počutijo Prekmurci v duši Madžare in so madžarske narodne zavesti. Društvo VMKE pa je imelo v načrtu ustanoviti potujoče knjižnice, prosvetne centre in organizirati prosvetne prireditve.⁴⁶ Tkim. Izposojevalno knjižnico v Murski Soboti je imel leta 1943 Vértesi Miklós,⁴⁷ kakor je razvidno iz beležke v Mév. Okupacijske društvene knjižnice so imele zelo malo zvezkov; v kazinu so si leta 1943 izposodili vsega skupaj 15 zvezkov.⁴⁸ Ostale knjižnice, kolikor jih je bilo, so bile čisto madžarske. Da se ne bi niti dijaki več

učili slovensko, je člankar v MěV 1944 takole razložil: »namesto nemščine se bodo v meščanski dekliški šoli učile dijakinja vendščine ... s tem bomo zagotovili, da pri urah vendščine dijaki ne bodo govorili slovensko ...«⁴⁹ Šolarske in učiteljske knjižnice v Prekmurju je okupator bogato založil s knjigami: predvsem z madžarsko in nemško klasično literaturo in z madžarskimi prevodi.

Ekonomska srednja šola v Murski Soboti je imela konec leta 1944 v učiteljski knjižnici: 1163 zvezkov, v dijaški 505 zvezkov;⁵⁰ v učiteljski knjižnici na dekliški meščanski šoli v Murski Soboti je bil prirast letno okrog 100 zvezkov, v dijaški knjižnici pa 1941-42 161 zvezkov, 1943-44 pa samo 17 zvezkov.⁵¹ Najbolje je bila založena gimnazijska učiteljska knjižnica, ki je imela 1181 zvezkov in prejemale 32 periodik, v dijaški knjižnici pa je bilo konec 1943 983 zvezkov.⁵²

Nekatere od teh knjig so ob osvoboditvi raznesli. Ostanke od 1945—1955 je zbral Miroslav Kokolj in so služile za temeljno knjižno zalogo študijski knjižnici.

Ljutomersko ljudsko knjižnico, ki je štela 10. februarja 1941 že nekaj nad 3000 zvezkov, so uničili nemški okupatorji. Le redke slovenske knjige so rešili. Franja Snajder, učiteljica, ki je bila knjižničarka, je takoj po osvoboditvi 1945 zbrala preostale knjige iz Čitalnice in Prosvetnega društva (okrog 300 zvezkov), da je knjižnica izposojala že septembra 1945.

III

Z ustanavljanjem ljudskih knjižnic, v katere imajo dostop vsi ne glede na narodnost, vero, poklic in spol, je naredila naša družbena ureditev nov korak v razvoju knjižničarstva tudi v Pomurju. Takoj po osvoboditvi leta 1945 sta bili ustanovljeni Ljudska knjižnica v Ljutomeru in Murski Soboti, ki sta kmalu imeli lepo število zvezkov in tudi obiskovalcev. Izposojalo se je zelo mnogo, saj je naraslo število izposojenih enot v letu 1953 na 24 000 zvezkov, kar je soboški javnosti narekovalo tudi ustanovitev študijske knjižnice.⁵³ Pozneje so ustanovili knjižnice v naslednjih krajih: Grad, Križevci pri Ljutomeru, Lendava, Bogojina, Bakovci, Puconci, Martjanci, Gerlinci, Cankova, Stogovci, Stara gora, Slatina Radenci, Rožički vrh, Negova, Kapela, Gor. Radgona; v letih 1950—1955 na Cvenu, v Cezanjevcih, Bučkovcih, Črenšovcih, Beltingih, G. Bistrici, Pečarovcih, Bodoncih, Vučji vesi, Veržeju, Stari cesti, Logarovcih, od leta 1955 dalje pa še v Šalovcih, Apačih, G. Petrovcih, Križevcih (v Prekmurju), Rogoševcih, Hodošu, Prosenjakovcih, Gederovcih.

Od tega so večje ljudske knjižnice v Murski Soboti, Ljutomeru, Lendavi in G. Radgoni. Posebne knjižnice na dvojezičnem področju so na Hodošu, Prosenjakovcih, Dobrovniku in v Lendavi.

Pionirska knjižnica je v Murski Soboti, upravlja jo Ljudska knjižnica. Bogojinska knjižnica ima pionirski oddelek. Razen študijske knjižnice v M. Soboti imata v Pomurju čitalnico še soboška in ljutomerska ljudska knjižnica.

Ljudske knjižnice v Pomurju nimajo strokovnega kadra, stalno nameščeni kader imajo le vse štiri občinske ljudske knjižnice. Ostale knjižnice imajo volonterje, ki so večinoma učitelji.

Na splošno je treba poudariti, da se je zadnjih deset let v Pomurju premalo kupovalo knjig za dopolnjevanje fonda ljudskih knjižnic v primeri s povojnimi leti. Samostojno so izbirale knjižni fond le največje občinske ljudske knjižnice. Soboška ljudska knjižnica je npr. izbirala fond za zunanje knjižnice, toda vaški knjižničarji so se pritožili, zakaj na vasi kupujejo antikvarne knjige, saj se je s tem doseglo le za majhen denar večje število zvezkov in zato je zanimanje za knjižnice na vasi padlo.

Ljudske knjižnice v Pomurju so še vedno več ali manj knjižnice društev Svobode, Partizana ipd. Nujno bo treba vsem knjižnicam, posebno pa knjižnicam na dvojezičnem področju, rešiti njih status, saj so bile ustanovljene na predlog komisije za manjšinska vprašanja pri OO SZDL Murska Sobota oziroma Maribor.

Želja Kluba prekmurskih akademikov, da dobi tudi Murska Sobota javno knjižnico, ki bi lahko zbrala in hranila tudi lokalno specifično slovensko-prekmursko literaturo, in zamisel Študijske knjižnice, rojena na ustanovnem občnem zboru muzejskega društva za Prekmurje 1935, je bila uresničena z ustanovitvijo Študijske knjižnice v Murski Soboti 1. januarja 1955.

Po osvoboditvi 1945 je Miroslav Kokolj zbral knjige, pomembne za proučevanje prekmurskih razmer, in madžarske knjige, ki jih je madžarski okupator prinesel na naše ozemlje. Iz prostorov v soboškem gradu je moral zbrano gradivo preseliti v učilnico gimnazijskega poslopja, od tam pa v prostore stare luteranske šole. Ta knjižni material, arhivalije in ostanki graščinskih knjižnic v Pomurju bi lahko služili za temeljno knjižno zalogo javni znanstveni knjižnici v Pomurju. Žal je Pomurje oziroma M. Sobota zamudila ustanovitev študijske knjižnice leta 1946, ko so nekatere slovenske pokrajine dobile svoje znanstvene knjižnice. Tako pa so iz Prekmurja leta 1945 odpeljali knjige iz graščinskih knjižnic v Ljubljano, češ da taka knjižnica v Soboti nima nobenega pomena, ker tako nihče ne zna več madžarski in tudi potlej ne bo več takih, ki bi se zanimali za zbrano literaturo. Tudi knjige, ki jih je zbral Kokolj, so hoteli odpeljati v Ljubljano. Kokolj je odklonil predajo zbranega materiala⁵⁴ in tako ves ta fond danes predstavlja temelj študijske knjižnice poleg darovanih knjig Sveta za kulturo in prosveto

LRS (400 zvezkov), Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani (700 zvezkov), kasneje Študijske knjižnice v Mariboru (okrog 1000 zvezkov) in Študijske knjižnice v Celju (okrog 1000 zvezkov).

Študijsko knjižnico v Murski Soboti je ustanovil Okrajni ljudski odbor v M. Soboti, odprta je bila javnosti na dan republike 29. novembra 1956. leta. Prvi upravnik je bil Franc Zadavec, takrat profesor slovenščine na gimnaziji. Naloge knjižnice so, da zbira in hrani poleg slovenike in južnoslovenike vse specifično pokrajinsko, to je, vso pomuriano, politično, gospodarsko, poljudnoznanstveno in znanstveno literaturo, pomembnejšo tujejezično literaturo, strokovno literaturo, predvsem za področje Pomurja: kmetijsko in tekstilno. Kot specifična pokrajinska študijska knjižnica hrani tudi manjšinski tisk — hungariko in sloveniko obeh mejnih narodnosti — madžarske in slovenske, saj bo gradivo služilo za študij splošne slovenske kulturnopolitične zgodovine.

Knjižnica je bila najprej v stari osnovni šoli za luteransko cerkvijo v Murski Soboti, kjer sta zbirala knjige in predmete muzej in študijska knjižnica. Leta 1956 je dobila knjižnica začasno tri sobe v gradu, kjer je bila čitalnica s 16 sedeži, akcesija, skladišče in uprava. Po predlogu ustanovitelja, okrajnega ljudskega odbora v M. Soboti, ki je pod predsedstvom Rudija Čačinoviča in podpredsedstvom Franca Šebjaniča kazal mnogo razumevanja za razvoj knjižnice, se je knjižnica leta 1961 preselila v Grajsko 2, bivši internat Kmetijske šole. Stavba ni bila v zadovoljivem stanju, šele v letu 1963 je knjižnica dokončno uredila vse prostore v stavbi, saj je dobila v teh letih za adaptacijo 4 002 490 din. Skupaj ima knjižnica na voljo 55 stalnih sedežev. Čitalnice še ustrezajo, premajhna pa so skladišča, saj bodo zadoščala le še za eno leto. Knjižnica je sicer predvidevala dograditev paviljonske stavbe za čitalnico in skladišče, dosedanja knjižnična stavba bi se pa uredila za posebne zbirke knjižnice, upravne prostore in posebne čitalnice. Po urbanističnem načrtu je predvidena nova gradnja študijske knjižnice v tako imenovanem kulturnem centru.

Knjižnica se je v prvih letih borila za delavce oziroma za kvalificirane delavce iz knjižničarske stroke. Saj so ti hitro odpovedali službo v knjižnici zaradi prenizkih osebnih dohodkov ali pa so se rajši vpisali na višje šole.

V letu 1964 ima knjižnica 11 sistematiziranih mest s pomožnim osebjem in so vsa zasedena, vendar je bilo treba sprejeti na bibliotekarska mesta tudi knjižničarje.

Vsako leto se večja prirastek knjižnega fonda, prav tako pa tudi število obdelanih zvezkov. Danes ima študijska knjižnica postavljenih 21 000 zvezkov, skupaj pa ima nad 36 000 enot. Med knjigami je pomembnejša zbirka pomuriane, dr. A. Šerkova knjižnica, katere odkup je omo-

gočil republiški sekretariat za kulturo, ter radgonski tiski iz dr. J. Šlebingerjeve zapuščine. Knjižnica prejema tudi vso slovensko periodiko kot obvezni primerek. Prvo leto obstoja je študijska knjižnica dobila manjšo dotacijo, nato so dotacije z leti naraščale, saj je dobila knjižnica leta 1955 le 300 000 din, za leto 1964 pa že 12 460 000 dinarjev.⁵⁵ Mnogo razumevanja za dopolnitev hungarike kaže republiški sekretariat za pospeševanje kulturne dejavnosti za dvojezično področje že od leta 1960, saj je tudi leta 1964 prispeval študijski knjižnici 450 000 dinarjev, da je v knjižnici zbranih nad 6500 zvezkov madžarskega fonda.

Knjižnica vodi abecedni imenski, decimalni, matični ter lokalni katalog in je vključena v centralni katalog knjižnic v Ljubljani in Beogradu.

Leta 1957 je imela knjižnica 101 stalnega bralca, 2884 obiskovalcev in je izposodila 4793 enot. Leta 1963 pa je imela knjižnica 987 bralcev, 11 741 obiskovalcev in je izposodila 19 794 enot. Največ se je poslužujejo dijaki, visokošolci, prosvetni delavci, premalo pa še gospodarske organizacije na splošno.

Knjižnica prireja razstave ob različnih jubilejih in priložnostih.

Z državno biblioteko Széchény iz Budimpešte izmenjava hungariko in sloveniko, od leta 1962 pa še regionalne tiske z Županijsko knjižnico — Megyei könyvtár — Szombathely. Odkup pomuriane teče od dneva ustanovitve knjižnice. Načrtno odkupovanje se je začelo, ko je republiški svet za kulturo omogočil knjižnici poldrug milijon za odkup pomuriane.

Junija 1962, ko je bila svečana otvoritev preurejenih prostorov Študijske knjižnice v Murski Soboti, je bila odprta tudi stalna razstava naprednega tiska v hiši Miška Kranjca v Veliki Polani. V počastitev 30-letnice Ljudske pravice je knjižnica dopolnila in preuredila razstavo.

Na pobudo komisije za manjšinska vprašanja pri OO SZDL je komisija skupaj s študijsko knjižnico izdajala šapirografiran Bilten o narodnostnih vprašanjih. Odgovorni urednik je bil F. Šebjanič, ki je pa z novo funkcijo v Mariboru opustil to dejavnost. Knjižnica je imela v načrtu izdati »Časopisje za Pomurce«, bibliografijo časopisja od leta 1875—1963, saj jo je založba v Murski Soboti že imela v programu, a jo je spet črtala.

Z imenovanjem Študijske knjižnice leta 1964 za matično knjižnico, je knjižnica na območju občine evidentirala 43 knjižnic. Vendar bo morala matična služba v letu 1965 pripraviti večji program dela, saj bo treba najprej knjižnice urediti. O študijski knjižnici v Murski Soboti — kot najmlajši knjižnici te vrste v Sloveniji — moremo reči, da ima kljub svoji majhni tradiciji danes že trdne temelje za nadaljnji razvoj.

Od ljudskih knjižnic v Pomurju je treba omeniti ljudsko knjižnico v Murski Soboti. Ustanovljena je bila takoj po osvoboditvi 1946, ko sta učiteljici Horvatova in Ravbarjeva naredili v Soboti nabiralno akcijo knjig in sta v prostorih sedanje glasbene šole že izposojevali slovenske knjige v tako imenovani Knjižnici OF. Obisk je bil lep. Leta 1950 se je preimenovala v Knjižnico sindikatov, nato v Občinsko ljudsko knjižnico, katere ustanovitelj je bila Ljudska prosveta, kasneje knjižnica DPD Svobode; danes je samostojen zavod z imenom Knjižnica in čitalnica v Murski Soboti. Ima 16 751 zvezkov. Spričo visokega števila knjig ima tudi primerno visok obisk, v letu 1963 je izposodila 23 202 zvezka.

Ljutomerska ljudska knjižnica je delovala že 1945, imenovala se je Ljudska knjižnica OF v Ljutomeru, leta 1946 je imela 644 zvezkov, danes jih ima 6773. Leta 1960 jo je prevzela ljudska univerza.

Ljudska knjižnica v Gornji Radgoni spada tudi v sklop ljudske univerze in ima 5394 zvezkov.

Ljudska knjižnica v Lendavi ima zaradi specifičnega področja tudi nalogo, da zbira čimveč hungarike in ima od 9005 zvezkov okrog 3000 zvezkov madžarske literature. Knjižničar v lendavski knjižnici je obenem nameščen tudi pri ljudski univerzi, zato bo nujno, da Lendava uredi poslovanje svoje največje ljudske knjižnice, če jo bo hotela imenovati za matično knjižnico. Na dvojezičnem področju so pomembnejše knjižnice na Hodošu s 1060 zvezki, v Prosenjakovcih s 431 zvezki, v Dobrovniku s 545 zvezki. Knjižničarji so volonterji in ne dobivajo za to delo honorarja. Da so si te knjižnice leta 1964 nakupile večji fond hungarike, je omogočil republiški sekretariat za pospeševanje kulturne dejavnosti madžarske manjšine preko študijske knjižnice s 550 000 din.

Občanov madžarske narodnosti je v SRS 10 498, hungarike pa približno 10 000 zvezkov, torej pride 0,95 knjige na prebivalca madžarske narodnosti.

Šolarske knjižnice na osnovnih šolah imajo v lendavski občini od 80 do 1800 zvezkov, v soboški občini pa od 500 do 2078 zvezkov, učiteljske pa imajo fond od nekaj sto zvezkov do 1000 enot.

Šolarske knjižnice na srednjih šolah imajo od 1400 do 2000 zvezkov, učiteljske na srednjih šolah pa okrog 2500 zvezkov.

Strokovne knjižnice še niso urejene, da bi lahko nudile izposajo preko centralnega kataloga knjižnic, razen Nafta v Lendavi. V Pomurju je 7 registriranih strokovnih knjižnic, od teh 5 v Soboti.

V Pomurju je po provizoričnem popisu 256 knjižnic, vendar jih ne moremo imeti za urejene. Kljub temu pa sedemletnega plana za knjižnice ni obravnavala še nobena občinska skupščina.

Po prikazu stanja knjižnic v Pomurju so torej najvažnejše naloge naslednje:

1. Urediti in nuditi največ materialne in strokovne pomoči največjim ljudskim knjižnicam v vsaki občini oziroma matičnim knjižnicam, ki bi potem nudile zgled in pomoč drugim knjižnicam v občini.

Občinske skupščine bi morale najprej štipendirati dva ali vsaj enega abiturienta za višjo knjižničarsko šolo, ki bo po končanem šolanju strokovno obdeloval fond, vodil nabavno politiko, izposojal itd. Nujno je, da matične ljudske knjižnice dobe svoje prostore, da si uredijo fond s prostim pristopom in da odpro čitalnico. Pionirski oddelki so potrebni za vzgojo naših cicibanov in pionirjev.

2. Naloga matičnih knjižnic bo, da popišejo vse vrste knjižnic in da ugotovijo, v katerih krajih bo ostala ljudska knjižnica. Praksa v svetu je pokazala, da ni ugodno ustanavljati knjižnic v naseljih z manj kot 1000 prebivalci. Tistim knjižnicam, ki se jim bo zagotovil potreben status, se bodo morala zagotoviti tudi sredstva za nakup nove literature, za dopolnitve fonda glede na vsebino: več poljudnoznanstvene literature, procentualno manj leposlovja za odrasle in mladino in več časopisja. Zaradi velike oddaljenosti krajev v Prekmurju in raztresenih knjižnic bi bil najidealnejši bibliobus, ki bi razvažal s potujočimi kovčki najnovejšo literaturo. Zadoščal bi en bibliobus za vse Pomurje. Izposojajo knjig bi nudile največje ljudske knjižnice.

3. Ko bi strokovno zaživele največje ljudske knjižnice v Pomurju, bi poglobljali fond drugih večjih ljudskih knjižnic. S tem ne bi črtali možnosti, da bi ponekod v Prekmurju ustanovili novo knjižnico, kjer bi bili za to pogoji in potrebe.

4. Študijska knjižnica bi nujno potrebovala večje prostore. Treba se bo odločiti, ali bo knjižnica dozidala paviljon za skladišča ali bo lahko počakala na novo zgradbo v kulturnem centru.

5. Šolarske in učiteljske knjižnice kakor tudi vse strokovne knjižnice v Pomurju si bodo morale nujno namestiti stalnega knjižničarskega delavca, ki bo uredil fond po osnovnih predpisih, saj se je do sedaj celo v nekaterih gospodarskih organizacijah delalo s knjigami kot z nedružbeno lastnino.

Viri in literatura: 1. Muraszombat és Vidéke = MéV 1910, št. 1, str. 2. — 2. Muraszombat népesezése; MéV 1891, št. 2, str. 2. — 3. Magyarország vármegyéi és városai. Vasvármegye. Bdp 1898, str. 353—354. — 4. Gspan A.-J. Badalić: Inkunabule v Sloveniji. Lj. 1957, str. 272, 273 pod št. 770 in 776. — 5. Kaszinó és olvasókör; Magyarország vármegyéi és városai. Vasvármegye. Bdp 1898, str. 394. — 6. A népkönyvtárak és népolvasmányok; MéV 1890, št. 43, str. 1. — 7. A vasvármegye kultúregyesület megalakulása; Alsólendvai Híradó 1899, št. 44, str. 2. — 8. Könyvtár órák; MéV 1906, št. 14, str. 3. MéV 1908, št. 21, str. 1 in sl. — 9. Megnyilt az új Casino; MéV 1909, št. 36, str. 1. MéV 1906, št. 42, str. 3 in MéV 1907, št. 8, str. 1. — 10. Mihalik József: A múzeumok és könyvtárak országos tanácsának X. 1911. Bdp. 1912, str. 184, 197; 1912. Bdp. 1913, str. 88, 209, 224. — 11. A Polgári kör ...; MéV 1911, št. 12, str. 2. A murszka szobotai polgári kör könyvtára; Muravidék 1929, št. 49, str. 2. — 12. Alsó-Lendva nagyközség milleniumi emlékkönyve. Szerkesztették ... Fuss Nándor és Pataky Kálmán. 1896. (Alsólendva) 1898. str. 45—46. — 13. A lenti olvasókör; Alsólendvai Híradó 1899, št. 5, str. 2. — A lenti iparos olvasókör; Alsólendvai Híradó 1902, št. 5, str. 2. — Az alsó-lendvai iparos olvasókör; Alsólendvai Híradó 1902, št. 30, str. 2. — 14. Iparos Olvasókör Lendvavásárhelyen; Alsólendvai Híradó 1912, št. 6, str. 3 in št. 7, str. 3. — 15. Kölcsönkönyvtár; Alsólendvai Híradó 1899, št. 47, str. 2. — 16. Pismo J. Staman — N. Brumen, sept. 1964. — 17. Prekmurski glasnik 1920, št. 10, str. 3. — 18. Murske Sobočke kazine ... Mörszka krajina 1922, št. 3, str. 2. Novine 1923, št. 1, str. 3. — 19. Poročilo o potovalnih knjižnicah podružnice Jugoslovenske Matice v Murski Soboti (predal Studijski knjižnici v M. Soboti G. Čížek). — 20. Sokolsko društvo Beltinci; Murska krajina 1932, št. 31, str. 3. — 21. Seznam knjig ...; Murska krajina 1935, št. 48, str. 3. — 22. Knige za našo delavstvo; Novine 1929, št. 21, str. 3. — 23. Naša knjižnica; Novine 1932, št. 36, str. 4 in Novine 1933, št. 46, str. 2. — 24. Pismo M. Kokolj — N. Brumen, avgust 1964. — 25. Knjižnico je vodil Miško Kranjec. Po izjavi Jožeta Brunca iz M. Sobote. — 26. Knjižničar potujoče knjižnice KPA je bil izvoljen vsako leto. Med prvimi je bil knjižničar Stefan Kovač. Arhiv Kluba prekmurskih akademikov. Kronika KPA; Studijska knjižnica v M. Soboti, fasc. 82. (Zadnji knjižničar potujoče knjižnice KPA je bil Ivan Šiftar: po izjavi I. Šiftarja.) — 27. Klub prekmurskih akademikov v Murski Soboti; Murska krajina 1936, št. 31, str. 2—3. — 28. Knjižnica Delavske zbornice v Murski Soboti; Murska krajina 1940, št. 16, str. 3; Novine 1941, št. 5, str. 3 in št. 6, str. 3; Novine 1940, št. 1, str. 5. — 29. Ljudska knjižnica Sok. društva v M. Soboti; Murska krajina 1940, št. 43, str. 3. — 30. Krajevni leksikon Dravske banovine, v Lj. 1937, str. 299—307; 376—391; 452—464. — 31. Vprašanje javne knjižnice v Soboti; Mariborski Večernik Jutra 1940, št. 51, str. 5. — 32. Krajevni leksikon Dravske banovine. V Lj. 1937, str. 299—307; 376—391; 452—464. — 33. Izjava Mira Stubla iz Murske Sobote. — 34. Izvestje Drž. realne gimnazije Kneza Koclja v M. Soboti za leto 1938—1939, str. 18—19; Ekonomska srednja šola v Murski Soboti. Poročilo za razdobje 1939—1952. M. Sobota 1953, str. 63—65. — 35. Dr. Franc Bratina v Novinah 1938, št. 50, str. 6. — 36. Gl. op. 34. — 37. Gl. op. 34. — 38. Izjava Mira Stubla iz Murske Sobote. — 39. Magyar népkönyvtárak felállítása; MéV 1941, št. 31, str. 2. — 40. Pokrajina pa, »ki je bila 1000 let madžarska, tudi madžarska ostane v bodočih tisoč letih«. A vendség története; MéV 1942, št. 37, str. 3. — 41. Megalakult az alsólendvai kaszinó; MéV 1942, št. 5, str. 2. — 42. »Madžarski domovini naj služi ustanovljeni soboški kazino«. A magyar hazát ...; MéV 1942, št. 6, str. 3. — 43. A Muraszombat Takarékpénztár 64 könyvet ...; MéV 1942, št. 7, str. 2 in Új tisztikart ...; MéV 1942, št. 49, str. 2. — 44. Széleskörű munkatervet ...; MéV 1943, št. 11, str. 1. — 45. A

Muraszombati Polgári kör ... ; MéV 1943, št. 10, str. 1. — 46. Gl. op. 44 in MéV 1943, št. 15, str. 2—3. — 47. Kölcsonkönyvtár ... ; MéV 1943, št. 36, str. 2. — 48. MéV 1943, št. 52, str. . — 49. Német helyett ... ; MéV 1944, št. 6, str. 1 in št. 8, str. 1. — 50. Gl. op. 36. — 51. A Muraszombat m. kir. áll. polgári leányiskola évkönyve 1941-42, Muraszombat 1942, str. 18; 1942-43, Muraszombat 1943, str. 10; 1943-44, Muraszombat 1944, str. 16. —52. A Muraszombat m. kir. állami gimnázium évkönyve az 1941-42 iskolai évről, str. 27 ... 1942-43, str. 27. — 53. F. Zadavec: Kulturni problem Obmurja, Nova obzorja 1954, str. 492—494. — 54. Pismo M. Kokolj — N. Brumen, avgust 1964. — 55. Dota-cije Študijske knjižnice po letih: 1955: 300 000, 1956: 1 900 000, 1957: 1 393 000, 1958: 2 254 000, 1959: 1 809 264, 1960: 1 864 404, 1961: 3 450 000, 1962: 8 988 000, 1963: 10 433 000, 1964: 12 460 000.